

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота бакалавра

**з теми: “Роль Реформації в процесі модернізації
західного суспільства”**

Виконала: студентка IV курсу
напряму підготовки 6.020302 Історія
денної форми навчання
Калюжна Єлизавета Андріївна

Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
старший викладач
кафедри всесвітньої історії
Юга Олександр Анатолійович

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Історіографія та джерельна база проблеми	6
Розділ II. Передумови розгортання Реформації у Європі	16
Розділ III. Мартін Лютер та його послідовники: роль особи-реформатора у модернізаційних процесах раннього нового часу	27
Розділ IV. Протестантська етика та її вплив на модернізацію суспільного життя європейців	41
Висновки	50
Список використаних джерел та літератури	53
Додатки	63

Вступ

Актуальність теми. У 2017 р. світ відзначив 500-ту річницю європейської Реформації. Важливість цього історичного явища дуже добре підкреслює масштаб святкування. Воно відбувалося в багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні. Виникає запитання, з чим пов'язана увага мільйонів людей в офіційно секуляризованих країнах до західноєвропейського релігійного руху періоду XVI – XVII ст. Річ у тім, що Реформація – одна з подій модерної історії (поряд із великими географічними відкриттями, культурою Відродження), які зробили великий вплив на західноєвропейську цивілізацію. Адже вона супроводжувалася докорінною соціальною, економічною й політичною трансформацією західноєвропейського суспільства, знаменуючи собою перехід від Середньовіччя до Нового часу. Саме тому світська значимість Реформації не менш важлива ніж релігійна.

Кінець XV – перша половина XVII ст. – переломна доба в історії західноєвропейської цивілізації. Це був період, коли відбувалися глибокі економічні (інтенсивний розвиток ранньокapіталістичних відносин) і політичні зміни (формування монархічних держав із сильною централізованою владою), трансформувалися соціальна структура середньовічного суспільства. Ці процеси стали власне початком переходу від традиційного, так званого феодального суспільства, до індустріального. За таких умов не могло не виникнути питання й про перегляд світоглядних орієнтирів і цінностей. Ці завдання й виконувала Реформація – суспільно-політичний та ідеологічний рух у Західній і Центрально-Східній Європі, який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви та її віровчення.

Європейську Реформацію XVI ст. слід відносити до тих ключових подій, що були визначальними на різних етапах розвитку всесвітньої історії. Саме тому перебіг реформаційних перетворень та їх історичне значення завжди були у фокусі уваги як науковців-гуманітаріїв, так і суспільства. Святкування 500-ліття Реформації не лише спричинилося до активізації дискусій навколо

вузько-наукових проблем, а й до осмислення її цивілізаційного виміру, визначення її ролі у формуванні сучасного цивілізаційного образу людства.

Феномен Реформації став одним із визначальних факторів у становленні новоєвропейської цивілізації. Тому добу XVI – XVII ст. в історії Європи можна сміливо назвати Епохою Реформації. Адже накопичений Реформацією цінний практичний досвід подолання кризових суспільних явищ до сьогодні зберігає свою значну пізнавальну цінність.

Попри нашу півтисячолітню віддаленість від початку Реформації, сьогодні залишається актуальною необхідність обговорення гострих та складних теоретичних питань, пошук творчих ініціатив для подальших досліджень цієї проблематики. Відзначення півтисячолітнього ювілею початку Реформації носить міжнародний характер, а у межах України має загальнодержавне значення, що знайшло своє відображення у відповідному Указі Президента України “Про відзначення в Україні 500-річчя Реформації”.

Відтак, досвід економічних, соціокультурних перетворень, які відбувалися в країнах Західної Європи в добу Реформації, є цінним і для України, чим власне і зумовлена актуальність проблеми. Що стало причиною економічного успіху країн, у яких перемогла Реформація, що сприяло швидкому розвитку наукових знань, освіти, світської культури? Відповіді на ці запитання спробуємо віднайти, звернувшись до досвіду західноєвропейської Реформації.

Об’єктом дослідження є європейський реформаційний рух XVI ст.

Предметом дослідження є вплив Реформації на модернізаційні процеси у європейському суспільстві.

Хронологічні рамки роботи охоплюють в основному XVI ст., проте з метою з’ясування передумов Реформації та визначення її наслідків для суспільного життя європейського суспільства, автор виходить за межі названого періоду часу.

Мета дослідження полягає в тому, щоб з’ясувати та висвітлити вплив Реформації на модернізацію європейського суспільства в різних сферах життя.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію досліджуваної проблеми;
- розкрити передумови визрівання реформаційного руху в Європі;
- висвітлити роль і значення осіб-реформаторів у модернізаційних процесах раннього нового часу;
- охарактеризувати протестантську етику та простежити її вплив на модернізацію суспільного життя європейців.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, науковості та об'єктивності. На всіх етапах дослідження застосовувався комплекс різних методів, які взаємно доповнювали один одного. Для розв'язання дослідницьких завдань використані передусім проблемно-хронологічній, порівняльно-історичний, ретроспективний методи, системного аналізу та синтезу. Зокрема, системно-структурний підхід до вивчення історичної реальності допомагає краще оцінити роль і значення еволюційних форм розвитку суспільства, місце всіх елементів системи в їхній взаємодії, вплив зовнішніх факторів розвитку тощо.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її фактологічний матеріал, основні положення та висновки можна використовувати студентами для підготовки до семінарських занять з курсу “Нова історія країн Європи та Америки”, написання рефератів, курсових робіт, а також в навчальному процесі викладання всесвітньої історії у загальноосвітній школі.

Структура роботи відповідає поставленій меті та основним завданням дослідження і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок, основна частина – 52 сторінки.

Висновки

Отже, Реформація була безумовно неминучою, оскільки була підготовлена цілим комплексом подій доби середньовіччя і та вражаюча швидкість, з якою вона набирала хід, з часом перекинувши весь старий порядок середньовічного світу, з якою поширювалося вчення М. Лютера та формувались нові протестантські течії, лише свідчить про те, що підґрунтя Реформації вже було підготовлено. Вона об'єктивно визріла в надрах середньовічного суспільства, протягом якого поширювалися релігійні течії, що робили акцент не на формальних проявах віри, а на внутрішньому, індивідуальному спілкуванні людини з Богом. Значною мірою Реформацію підготував Ренесанс, створивши атмосферу вільного інтелектуального і релігійного пошуку, підняв питання про гідність людини в рамках різних соціальних структур та інститутів.

Реформація відіграла надзвичайно важливий вплив на процес трансформації європейського суспільства раннього нового часу. Основним її наслідком стала поява протестантизму. Лютеранство як офіційна релігія поширилось у північно-східній Німеччині, Скандинавських країнах, Прибалтиці. Кальвінізм набув статусу державної релігії в Нідерландах, офіційне визнання з боку держави отримали французькі кальвіністи (гугеноти) після Нантського едикту 1598 р. Громади кальвіністів мали певний вплив на території Угорщини та Польщі (у тому числі на українських землях). Теологічна доктрина цієї течії постійно доповнювалася, набуваючи в різних країнах часткової модифікації, що робило її гнучкою в процесі регіонально-національної адаптації. Реформація прискорила реформування (модернізацію) самої Римо-католицької церкви, яке до цього постійно відкладалось.

Великий вплив Реформація здійснила на економіку, на формування культури підприємництва. Власне саме протестантизм став головним чинником становлення й розвитку капіталістичних відносин. Проповідники Реформації переконували, що кожна людина має своє унікальне покликання,

неповторну життєву ціль. Протестантизм націлював людину на те, що своє призначення вона може віднайти, насамперед, у професійній сфері. У невтомній праці в межах своєї професії й полягає служіння ближньому. Таке ставлення до роботи сприяло формуванню протестантської етики праці, вплинувши на розвиток капіталістичної системи. Відповідальне ставлення до праці, як до “Божого покликання” значною мірою сприяло економічному процвітанню країн, у яких перемогла Реформація.

Реформація спричинила виникнення нових християнських віровчень, церков, конфесійних спільнот, що мали не надетнічний, а переважно національний характер. Новоутворені протестантські церкви тепер пов’язувались із певними державними або етнічними спільнотами. Це створювало умови для становлення в Європі держав національного типу. Важливо підкреслити й те, що реформатори були першими, хто відкинув латину в церковній та освітній практиці. Показово, що М. Лютер, переклавши Біблію німецькою мовою, заклав основи сучасної німецької літературної мови. У XVI – XVII ст. протестанти перекладали Біблію багатьма європейськими мовами. А це вело до появи й світської літератури цими мовами, сприяло “національному пробудженню” народів Європи на засадах християнського патріотизму.

Ще один феномен Заходу, народжений Реформацією – громадянське суспільство. Елітарна ієрархія середньовічної церкви відводила мирянам позицію пасивного послуху. Проповідувані протестантами принципи активної життєвої позиції перетворювали мирян на активних членів суспільства. Релігійна свобода (право вибору пасторів, посильний внесок кожного на користь спільної справи) породжувала свободу громадянську. Це значною мірою вплинуло на формування політичної свідомості європейських націй.

Врешті, стверджуючи необхідність постійного читання Біблії, яку протестанти вважали джерелом віровчення, Реформація чинила помітний вплив на систему освіти в протестантських країнах, а отже, і на народну грамотність. Саме Реформацією було закладено фундамент сучасної масової

державної школи, без якої неможливий був суспільний і технічний прогрес. Лютеранська Швеція стала першою державою, яка на початку XVII ст. запровадила обов'язкову загальну середню освіту, зробивши її доступною для всіх верств населення. Невдовзі після початку Реформації в Європі було відкрито низку нових університетів, а навчання в старих зазнало кардинальних змін. Відбувся перехід від схоластичної системи набуття знань до суто наукової. В умовах релігійного поліцентризму світська наука й культура отримала ширші можливості для вільного розвитку. Одним із наслідків цього стала “наукова революція” XVII ст.

Отже, Реформація – один з базових етапів у розвитку європейської цивілізації, який тривав протягом XVI – XVII ст. і був спричинений кризою середньовічного світу.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

1. Английская реформация (документы и материалы) / Под ред. Ю. М. Сапрыкина. Москва: МГУ, 1990. 104 с.
2. 95 тезисов доктора Мартина Лютера прибитых к воротам Виттенбергской церкви в день Всех Святых 31 октября 1517 года [Электронный ресурс]. Режим доступа: <file:///C:/Users/User/Downloads/luther-s-95-theses.pdf>
3. Д'ячков С. В., Лиман С. І., Сорочан С. Б. Історія середніх віків: Навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. 128 с.
4. Історія середніх віків. Практикум. Частина II: навч. посібник / В. В. Гордієнко, Г. М. Гордієнко, І. І. Кривошея, О. О. Салата. Київ: КНТ, 2017.
5. Лютер М. О рабстве воли [Электронный ресурс] // Избранные произведения. Санкт-Петербург: «Андреев и Согласие», 1994. С. 185-382. Режим доступа: <http://www.reformed.org.ua/2/204/1/Luther>
6. Хрестоматия по всеобщей истории: Новая история в отрывках из источников [Электронный ресурс] / Сост. проф. П. Н. Ардашев. Ч. 1: Эпоха гуманизма и реформации. 1914. 228 с. Режим доступа: <https://www.prlib.ru/item/460778>

Література

7. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Видавництво УКУ, 2002. 412 с.
8. Александрова Г. Життєві і духовні цінності Реформації: предмет громадської уваги та критичного осмислення [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 94-103. Режим доступа: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D>

1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf

9. Андреев В. Реформація як чинник формування новоєвропейської цивілізації [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 19-26. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>
10. Арістова А. Католицька і Протестантські церкви в умовах глобальної конкуренції // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 8-14. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>
11. Арнаутова Ю. Е. Инвеститура в церкви: идея, практика, значение // Средние века. 2011. Вып. 72(1-2). С. 22-59.
12. Балаклицкий М. Влияние Реформации на общественные процессы в Европе и мире [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://r500.ua/vliyanie-reformatsii-na-obshhestvennye-protsessy-v-evrope-i-mire/#sthash.mzvfLBNG.dpuf>

13. Бойков О. Сутність демократії у протестантських суспільно-політичних теоріях XVI – XVIII с. [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 85-90. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>
14. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Перекл. з німецької О. Погорілого. Київ: Основи, 1994. 261 с.
15. Давлетов О. Р., Саламаха І. В. Трансформація поглядів Мартіна Лютера на шлюб та celibat (до 500-річчя Реформації) [Електронний ресурс] // «Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 56-62. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-_Last_.pdf
16. Дейвіс Н. Європа: Історія / [пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко]. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 1463 с.
17. Дмитрієв А. І. Вестфальський мир 1648 року як галузева основа міжнародного канонічного права // Український часопис міжнародного права. 2013. № 3. С. 9-16.
18. Дятлов В. О. Реформи і Реформація в Німеччині (XV – XVI століття). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2010. 308 с.

19. Задорожня Н., Задорожня Е. Реформація: політико-правове измерение // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 103-107. Режим доступу:<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>
20. Звягіна О.М. Реформація і міжнародні відносини у Центрально-Східній Європі (перша половина XVI ст.) [Електронний ресурс] // «Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 28-37. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-_Last_.pdf
21. Зубарев В. Необходимость Реформации [Електронний ресурс] // Реформація і трансформація суспільства: досвід минулого і виклики сучасності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 грудня 2017 р., Львів). Львів, 2017. С. 94-99. Режим доступу:http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1254/Martynyuk_Crisis%20of%20autonomy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
22. Єленський В. Є. Протестантизм і економічний розвиток: через півстоліття після початку Реформації [Електронний ресурс] // Реформація і трансформація суспільства: досвід минулого і виклики сучасності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 грудня 2017 р., Львів). Львів, 2017. С. 80-82. Режим доступу:

- http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1254/Martynyuk_Crisis%20of%20autonomy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
23. Карівець І. В. Реформація як революція суб'єктності людини: Мартін Лютер [Електронний ресурс] // Реформація і трансформація суспільства: досвід минулого і виклики сучасності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 грудня 2017 р., Львів). Львів, 2017. С. 105-107. Режим доступу: http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1254/Martynyuk_Crisis%20of%20autonomy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
24. Каріков С. А. Дослідження німецької Реформації в сучасній німецькій історіографії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3265/1/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%9E%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D0%B8%20%28%D0%9A%D0%9D%D0%9B%D0%A3-17%29.pdf>
25. Ковбасюк С. А. Реформація і гендер: від апології патріархату до феміністичної теології [Електронний ресурс] // «Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 141-154. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-_Last_.pdf
26. Корунчак Л. Вплив ідей Мартіна Лютера на історичний розвиток права // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 111-116. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D>

0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf

27. Кралуок П. Що дала Реформація Європі і Україні? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://r500.ua/shho-dala-reformatsiya-yevropi-i-ukrayini/>
28. Крамар Ю. Реформація як чинник європейської історії Нового часу (до 500-річчя Реформації в Європі) [Електронний ресурс] // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету. 2017. № 4. С. 81-88. Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/13180/1/17.pdf>
29. Крестовська Н. М. Реформація церкви та реформа права (до 500-річчя Віттенберзьких тез Мартина Лютера) [Електронний ресурс] // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник]. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. 27. Режим доступу: <https://r500.ua/reformatsiya-tserkvi-ta-reforma-prava-do-500-richchya-vittenberzkih-tez-martina-lyutera/>
30. Крижанівський О., Крижанівська О. Церковно-релігійне життя в середні віки // Історія України. 2005. № 33-34. С. 9-11.
31. Лемэтр Н. Католики и протестанты: религиозный раскол XVI века в новом освещении // Вопросы истории. 1995. № 10. С. 44-53.
32. Лінч Дж. Середньовічна церква: Коротка історія. Київ, 1994. 492 с.
33. Лозинский С. Г. История папства. Москва: Из-во политической литературы, 1986. 384 с.
34. Луц У. І. Реформація та “розчаклування світу” [Електронний ресурс] // Реформація і трансформація суспільства: досвід минулого і виклики сучасності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 грудня 2017 р., Львів). Львів, 2017. С. 140-142. Режим

- доступу:http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1254/Martynyuk_Crisis%20of%20autonomy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
35. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. Київ: “Поліс”, 1996. 350 с.
36. Любашенко В. І. Реформація і реформа: історія і сучасність [Електронний ресурс] // Реформація і трансформація суспільства: досвід минулого і виклики сучасності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 грудня 2017 р., Львів). Львів, 2017. С. 142-144. Режим доступу:http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1254/Martynyuk_Crisis%20of%20autonomy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
37. Маклюк О. М. Реформація: нова атмосфера, новий подих епохи [Електронний ресурс] // Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 202-205. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-_Last_.pdf
38. Недзельський К. Вплив ідей Мартіна Лютера на філософію Нового часу [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 42-54. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>

39. Нелепа Л. С. Вплив Реформації на сучасні цінності швейцарського суспільства [Електронний ресурс] // Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 186-193. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-Last_.pdf
40. Нестеренко Л. О. Реформація у Франції: протистояння і конфлікти крізь призму віри [Електронний ресурс] // Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 44-56. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-Last_.pdf
41. Омельченко А. В. Церква та релігійні вірування населення Європи напередодні Реформації [Електронний ресурс] // Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 82-88. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-Last_.pdf
42. Плешкова С. А. Французская монархия и церковь. Москва, 1992. 176 с.
43. Поліщук І. «Протестантська етика і дух капіталізму» М. Вебера: історичні уроки реформаційного вчення та його значення для сучасного суспільства [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 33-42. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/4544/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%B0%D>

1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B8%20%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%87%202017%20%D0%A0%D0%95%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf

44. Прозоровская Б. Мартин Лютер. Его жизнь и реформаторская деятельность [Электронный ресурс]. Санкт-Петербург: Лютеранское наследие, 2000. 176 с. Режим доступа: http://az.lib.ru/p/porozovskaja_b_d/text_0010.shtml
45. Ревуненкова Н. В. Ренессансное свободомыслие и идеология Реформации. Москва: Мысль, 1988. 208 с.
46. Релігієзнавство: підручник / [В. І. Лубський, С. М. Бурлак, Л. Г. Вороновська та ін. ; за ред. В. І. Лубського, В. І. Теремка]. Київ: Академія, 2000. 407 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://buklib.net/books/22039/>
47. Смирин М. М. Германия эпохи Реформации и Великой крестьянской войны. Москва: Учпедгиз, 1962. 262 с.
48. Тетерятников К. Реформація: східноєвропейські виміри [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.religion.in.ua/main/32582-reformaciya-sxidnoevropejski-vimiryuvannya.html>
49. Тетерятников К. В. Реформація як форма усвідомлення та реалізації суспільних перетворень [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2016. № 2. С. 135-137. Режим доступу: http://apfs.in.ua/v16_2017/37.pdf
50. Фролов М. О. Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір [Електронний ресурс] // «Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 8-9. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-_Last_.pdf

51. Хоружий Г. Протестантизм як результат європейської реформації [Електронний ресурс] // Вісник КНТЕУ. 2017. № 2. С. 105-119. Режим доступу: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2017/02/12.pdf>
52. Чередник Л. Мартін Лютер і культура доби реформації [Електронний ресурс] // Епоха Реформації та сучасна Україна: зб. наук. пр. за матеріалами доповідей і повідомлень 10 Всеукр. наук.-практ. семінару «Актуальні питання всесвітньої історії та методики її викладання. До 500-ліття Реформації в Європі», 28-29 бер. 2017. Полтава: Астрей, 2017. С. 125-133. Режим доступу: <http://77.121.11.9/bitstream/PolNTU/1840/3/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9B.%20%D0%9C.%D0%9B%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80.pdf>
53. Черенков М. М. Відродження, гуманізм, Реформація: соціокультурний інтертекст // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 7. 2007. № 15. С. 10-16.
54. Чистозвонов А. Н. Реформація как фактор германской истории XVI в. // Средние века. 1985. Вып. 48. С. 91-100.